

"אינך יכול להיכנס לאותו נהר פעמיים"

[דבר העורך](#)

גיליון סתיו 2021 / כרך 12(3) / נחלי ישראל

25 בנובמבר, 2021

אבי אוזן

אקולוג בתי גידול לחים, רשות הטבע
והגנים

שחר בוקמן

עורך אקולוגיה וסביבה

ציטוט מומלץ

אוזן א ובוקמן ש. 2021. "אינך יכול
להיכנס לאותו נהר פעמיים".
אקולוגיה וסביבה 12(3):5.

נחל תנינים / צילום: אבי בינו

"אינך יכול להיכנס לאותו נהר פעמיים"

הרקליטוס, פילוסוף יווני, המאות ה-6-5 לפנה"ס

לקראות ולקורא אקולוגיה וסביבה שלום,

הרקליטוס קיבל את ההשראה מישות מורפולוגית מיוחדת במינה. בעוד שרוב הישויות הנופיות (למשל הר, גבעה או מישור) הן סטטיות, נחל הוא ישות דינמית שאופייה משתנה תדיר, לעיתים אף לנגד עינינו. על אף אופיו הדינמי, נחל יכול לתפקד היטב כגבול, משום שעצם קיומו קבוע, ברור, חד-ערכי ואינו ניתן לביטול. נחלים משמשים גבולות בין ערים, חבלי ארץ וגם ארצות, ובמיתולוגיה היוונית נהר אף שימש גבול בין הארץ לשאול. הנחל נתפס כבעל יכולת סילוק ואף טיהור. הרקולס היטה שני נהרות כדי לנקות את זוהמת אורוות אוגיאס, והנביא אלישע שלח את נעמן, שר צבא ארם, לטבול בירדן כדי להירפא מצרעת. המאפיינים הכלליים של נחלים הם גם נחלתם של נחלי ישראל בימינו, ומשפיעים על תפקודם, על גורלם ועל עתידם.

הנחל הדינמי – נחלים תופסים שטח הנדרש לתהליכי שיווי משקל טבעיים, כגון זרימה, הצפה, סחיפה והשקעה. נתיבם, צורתם, רוחבם ועומקם נקבעים על-ידי משטר הזרימה, מאפייני התשתית והמערכת האקולוגית. בישראל, שהקרקע בה היא משאב במחסור, נדחקו נחלי החוף והעמקים אל תוואי צר וקשיח המקבע אותם במצב נתון, ומפנה שטחים לחקלאות ולבינוי. נחלים רדודים, מפותלים ורחבים המציפים תדיר את שוליהם, הפכו לתעלות מיושרות ועמוקות המנותקות מפשרי ההצפה שלהן. מפעלי ניקוז נחלי החוף, שבוצעו לפני כ-50–60 שנה, הגדילו את כושר ההולכה של הנחלים, אך פגעו קשות במערכת האקולוגית. כיום ערי המרכז אינן מצליחות לנקות נחלים את כל הנגר העילי משטחיהן, ורבים במישור החוף ובעמקים סובלים מנזקי הצפות. יתרה מזאת, שינוי האקלים ותוספת הבינוי יעצימו את השיטפונות. לפיכך, העיניים נישאות למעלה האגנים כדי לאתר שטחים שניתן להציפם, לווסת את הנגר, וכך **להקטין** את הספיקה במורד. יש לאפשר לנחלים להתנהל בתוך מרחב דינמי, וכן ליצור מנגנוני תכנון וקניין ומנגנונים פיננסיים שישרמו על מרחב זה פנוי מפיתוח ככל הניתן.

הנחל ההכרחי – למים יש הכרח קבוע בנתיב זרימה. במדינה שהשטח הפתוח בה הולך וקטן, יהיה נכון להקנות לנתיב הנחל תועלת חברתית נוספת. לא רחוק היום שבו נחלים רחבים ושטחי גדוהיהם, המתפקדים כמערכת אקולוגית בריאה, יהיו השטחים הפתוחים הטבעיים היחידים במישורים ובעמקים.

הנחל המטרה – לנחלים בריאים יש יכולת טיהור עצמי מרשימה, המקנה להם מידה לא מבוטלת של עמידות וחוסן. עם זאת, נחלי ישראל אינם מסוגלים להביא יכולת זו לידי ביטוי, מכיוון שהם עדיין מובילים קולחים, ומכיוון שחלק ניכר ממקורות המים הטבעיים שלהם נתפס ומנוצל. במצב זה הם לרוב מתנוונים לכדי מערכת אקולוגית מופרת ודלה.

כדי שנחלי ישראל יחזרו לתפקד כהלכה, יש להשיב ולשחרר את מקורות המים הטבעיים, לצמצם את הזרמת הקולחים, ולהקצות את השטחים הנדרשים לקיום תהליכי שיווי משקל מורפולוגי. רק כך תגבר הגמישות בניהול הנגר, תקטן החשיפה לנזקי שיטפונות והצפות ותתקיים מערכת אקולוגית מתפקדת לטובת שמירת הטבע ורווחת האדם.

הגיע הזמן לחצות את הרוביקון.

אבי אוזן ושחר בוקמן